

Vad är språk- och kunskapsutvecklande undervisning

– och varför behövs den?

Det lyfts allt oftare fram att lärare i alla ämnen och på alla stadier behöver kunna undervisa *språk- och kunskapsutvecklande* (kallas också *språkinriktad* eller *språkstärkande* undervisning). *Explicit* undervisning i de språkliga kraven och det språkbruk som är specifikt för olika skolämnen utgör en central del av lärprocessen som kan hjälpa elever vidare i deras lärande oberoende av kunskapsnivå eller språklig bakgrund. Språk- och kunskapsutvecklande undervisning ger kontextuellt förståelsestöd och bygger broar mellan elevers vardagliga språk och skolans kunskapsspråk, vilket inte bara innefattar arbete med de ämnesspecifika termerna och begrepp som hör till olika ämnen utan också hur man kommunicerar kunskapen i ett sammanhang: exempelvis då man resonerar, förklarar eller jämför olika aspekter kopplat till ett visst ämnesinnehåll.

En orsak till de ökade behoven av språkinriktad undervisning överlag är det faktum att allt färre barn och unga regelbundet läser längre sammanhängande texter. Detta gäller i synnerhet texter som inbjuder till att processa språket på djupet och ta till sig kunskap från den. Olika strategier för läsande och skrivande stiger därför fram som nödvändiga fokusområden, både i syfte att framgångsrikt förstå och producera texter här och nu, och med tanke på allas fortgående behov att klara av att processa information i ett läs- och skrivsamhälle.

Två- och flerspråkiga elever drar ofta särskilt stor nytta av språk- och kunskapsutvecklande undervisning. Vad gäller nyanlända elever är det mer regel än undantag att skolspråket måste få vidareutvecklas *via* skolämnena och att språkinriktad undervisning behövs också efter tiden i den förberedande undervisningen. En del nyanlända önskar, och skulle också dra större nytta av, tidig inkludering i ordinarie undervisning åtminstone i vissa läsämnen. Flerspråkiga elever ställs dock ofta inför stora utmaningar, trots att de är studiemotiverade, ifall läraren i ordinarie klass inte undervisar språk- och kunskapsutvecklande.

Mer konkret innebär språk- och kunskapsutvecklande undervisning att läraren fäster uppmärksamhet vid språkrelaterade utmaningar och erbjuder språkliga stödstrategier som en del av sin ämnesundervisning, samtidigt som det också ställs krav på att eleven använder språket i fråga – allt med syfte att stötta elevens kunskapsutveckling i ämnet.

Det finns alltså olika konkreta sätt att arbeta språk- och kunskapsutvecklande i klassrummet, men följande är tre viktiga huvudområden eller principer som ofta lyfts upp:

LÄSSTRATEGIER I ALLA ÄMNINGEN: SAMTALA STRATEGISKT RUNT TEXTER!

För att eleverna ska bli skickligare på att förstå textinnehåll på djupet stöds de i att utveckla läsförståelsestrategier i olika ämnen genom strategier som tillämpas före, under och efter läsningen. Eleverna lär sig t.ex. att anpassa läsningen efter syfte och hur de kan reagera på oklarheter i texten. Läraren behöver visa eleverna hur läromedlen och olika texter fungerar och ska läsas tills eleverna hittat strategier för att på egen hand inhämta kunskap i texterna.

ARBETA MED SKRIVSTRATEGIER I ALLA ÄMNINGEN: MODELLERA!

Eleverna får handledning i att skriva olika texttyper enligt de krav som ställs i olika läsämnen (t.ex. beskrivande rapporter om djur och natur, redogörande texter i historia, förklarande texter eller labbrapporter i kemi). Detta görs exempelvis genom att tillsammans med läraren studera modelltexter, få syn på utmärkande drag och formuleringar i dessa texter samt vid behov använda mallar som stöd för en del av skrivandet – i en stöttad process som går från gemensamt arbete till att bli allt mer självständig. Genrep pedagogiken ger bra stöd för processen, se t.ex. [här](#) om genrep pedagogik.

GLÖM INTE DET MUNTliga: ELEVERNA BEFÄSTER SITT KUNSKAPSSPRÅK!

Eleverna stöds i att utveckla sitt kunskapsspråk också genom att muntligt formulera kunskapsinnehåll, t.ex. i uppgifter där de i par eller grupp ska sätta ord på sin förståelse, utvärdera arbetsprocesser, undersöka olika fenomen och återberätta innehåll. Detta lämpar sig ypperligt också i de praktisk-estetiska ämnena. Speciellt i början behöver uppgifterna vara tydligt strukturerade och erbjuda stöd för genomförandet så att alla elever ska ha möjlighet att klara det som förväntas av dem. Stödet kan exempelvis bestå av specifika begrepp som ska användas eller hjälp med formuleringar som är typiska för kunskapsspråket i ämnet. Detta stöder också eleverna i att gå vidare från vad de redan behärskar, t.ex. att inte genomföra uppgiften genom att peka på ett föremål och kalla det ”den här” utan faktiskt benämna föremål vid deras rätta namn.

En viktig aspekt angående strategiarbete är att det sällan är tillräckligt att endast *presentera* strategier, tips och riktlinjer för eleverna: för att så många som möjligt ska kunna ta till sig strategierna krävs det också att man *tillämpar* dem konkret tillsammans med eleverna. En central del i det arbetet är handledning med hjälp av modellering som tydliggör processen: att som lärare tänka högt när det gäller läsförståelsestrategier, att granska och diskutera modelltexter när det gäller skrivstrategier. Detta behöver lärare i fler ämnen än språkämnen göra för att tydliggöra att strategiarbete är något som alla lärare ser som centralt för lärande: strategier behövs i alla ämnen. Om strategier endast behandlas inom ett eller fåtal ämnen har elever en tendens att se strategierna som oviktiga eller specifika enbart för dessa ämnen, och om övriga lärare sällan eller aldrig konkret arbetar med strategierna befasts den missuppfattningen.

Ofta behöver det språkinriktade arbetet inte ens innebära stora förändringar i undervisningen. Att exempelvis se på modellsvar på provfrågor eller essäer tillsammans är troligen ganska vanligt, men man kan behöva lägga till momentet att analysera vad det är förutom faktainnehållet som gör den till en stark (eller svag) text, dvs. att se på hur den är uppbyggd och vilka formuleringar som används för att föra fram argument. Ett annat konkret exempel är att många lärare säkert övat sammanfattningar tillsammans med eleverna, åtminstone i ämnen som svenska och litteratur och studiehandledning, men om det inte krävs av eleverna att de arbetar med sammanfattningar i många ämnen är det få av dem som kommer att göra det kontinuerligt, trots de stora fördelar för lärande som detta skulle ge.

Detta i korthet – närmare beskrivningar av didaktiken i klassrummet hittas förslagsvis i någon av de källor som listas nere på sidan. Du kan också läsa mer om vårt arbete med språk- och kunskapsutvecklande undervisning via länkarna i den här resursbanken, bl.a. i flerspråkig nybörjarundervisning.

Men för att lärare ska kunna ta till sig och förankra språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt behöver också de stöttas i processen. För ämneslärare är exempelvis samundervisning tillsammans med en mer insatt kollega ett bra sätt att fortbilda sig internt, samtidigt som man på ett tydligt sätt kommunicerar till eleverna att strategierna omfattas av fler lärare. Du kan ta del av konkreta exempel på hur skolor eller grupper av lärare har arbetat kollegialt med att utveckla sin beredskap att undervisa språk- och kunskapsutvecklande via länkar i den här resursbanken. Läs också gärna texten ”Språk- och kunskapsutvecklande undervisning – så här kommer ni igång!” i Forsman och Slotte (2019), se nedan.

Skolverkets *Lärportal* (<https://larportalen.skolverket.se>) innehåller mycket bra stödmaterial för språk- och kunskapsutvecklande arbete, både texter och filmklipp, som man kan ta sig an för att lära sig olika arbetssätt och anpassa till egen undervisning. Materialet är främst uppbyggt för en process där flera kolleger arbetar tillsammans med att anpassa materialet till konkreta aktiviteter i egen undervisning och därefter komma samman igen för att följa upp arbetet.

OM DU VILL FÖRDJUPA DIG

Andersen, L. K. & Ruohotie-Lyhty, M. (2019). Mitä on kielitietoisuus ja miten se näkyy koulussa?. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10(2).

<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2019/mita-on-kielitietoisuus-ja-miten-se-nakyy-koulussa>

Axelsson, M. & Bunar, N. (2015). *Nyanlända och lärande*. Natur & Kultur.

Forsman, L. & Slotte, A. (2019). Språk- och kunskapsutvecklande undervisning – så här kommer ni igång! I J. Hellgren, C. Silverström, L. Lepola, L. Forsman & A. Slotte (red.), *Hur hanteras två- och flerspråkigheten i de svenskspråkiga skolorna? Resultat av en utvärdering i åk 1–6 läsåret 2017–2018* (s. 85–90).

https://karvi.fi/app/uploads/2019/05/KARVI_0819.pdf

Gibbons, P. (2016). *Stärk språket, stärk lärandet. Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.

Gibbons, P. (2018). *Lyft språket, lyft tänkandet. Språk och lärande*. Lund: Studentlitteratur. *Greppa språket. Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet* (2011). Skolverket.

<https://sundsvall.se/wp-content/uploads/2016/06/Greppa-spr%C3%A5ket.pdf>

Hajer, M. (2016). *Språkutvecklande arbetssätt främjar lärande*.

<https://larportalen.skolverket.se/LarportalenAPI/api-v2/document/name/P03WCPLAR071588>

Hajer, M. & Meestringa, T. (2014). *Språkinriktad undervisning: en handbok*. Stockholms universitet: Nationellt centrum för svenska som andraspråk.

Johansson, B. & Sandell Ring, A. (2015). *Låt språket bära – genrepedagogik i praktiken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Kaya, A. (2013). Språk är nyckeln till skolframgång. I: Vestlin, L. (red.), *Kunskap, språk och identitet – att undervisa flerspråkiga elever i F–6*. Malmö: Lärarförbundets Förlag.

Löthagen, A., Lundenmark, P. & Modigh, A. (2008). *Framgång genom språket. Verktyg för språkutvecklande undervisning av andraspråkselever*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Numers-Ekman, von K., Pøhler, L. & Åman, U. S. (red.) (2017). *Goda läsförståelsestrategier. Erfarenheter från ett projekt i årskurs 3 och 4*. Vasa.

<http://www.larum.fi/assets/Uploads/Goda-Lasforstaelsestrategier-projektet.pdf>

Nytt språk, ny kultur. Undervisning och handledning av elever med invandrabakgrund. Guider och handböcker 2015: 9. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/174004_nytt_sprak_ny_kultur.pdf

Pettersson, K. (2017). *Språk- och kunskapsutvecklande undervisning F-3*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Roe, A. (2014). *Läsdidaktik efter den första läsinläringen*. Malmö: Gleerups.

Slotte, A. & Forsman, L. (2016). Språkinriktat arbete och bekräftande mångfald stöder alla elevers lärande. I G. Oker-Blom & A. Westerholm (red.), *Språk i rörelse – skolspråk, flerspråkighet och lärande* (s. 102–125). Guider och handböcker 2016:4. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/180986_sprak_i_rorelse1.pdf

Slotte-Lüttge, A. & Forsman, L. (2013). *Skolspråk och lärande*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Stehagen, H. (2014). *Språk i alla ämnen – Handbok för kunskaps- och språkutvecklande undervisning. Gothia Fortbildning*.

Textgenrer i undervisningen i svenska och litteratur. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/textgenrer-i-undervisningen>